

UJHELYI SÁNDOR:

A magyarországi görög szertartásu katholicusok nyelvi statisztikája és a magyar liturgikus kérdés.

(Tudori értekezés.)

Kolozsvár, 1904.

Diss. A 273

Érk. 1904 január 13-án

10-12-1903-4

j. k. sz.

Bírálatra kiadatok:

Nsgvs Dr. Kosztóczy Ignác és

" Dr. Vályi Győző ny. r. tanár uraknak.

Kecskemét, 1904 január 13.

Dr. Pócsy
c. i. d. elnök.

Ezen dicséretes és dicsőítő munkát elfogadom

Elfogadom. Vályi

Kosztóczy

Diss. A 273

A
magyarországi görög szertar-
tású katolikusok nyelvi sta-
tisztibólja és a magyar luter-
gikus kérdés

Tudori érsekség:
az egyház jogból
és a szertisztiból

írta: Ajkelyi Sándor

11-13-1907

Received of Mr. J. H. Smith
the sum of \$100.00
for the purchase of

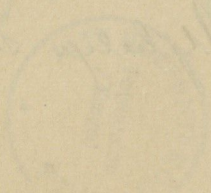
one hundred shares

of the Capital Stock

of the

Central National Bank

of the City of New York

Witness my hand

Törzsek:

Farkas Lajos: „Egy nemzeti közde-
lem története”

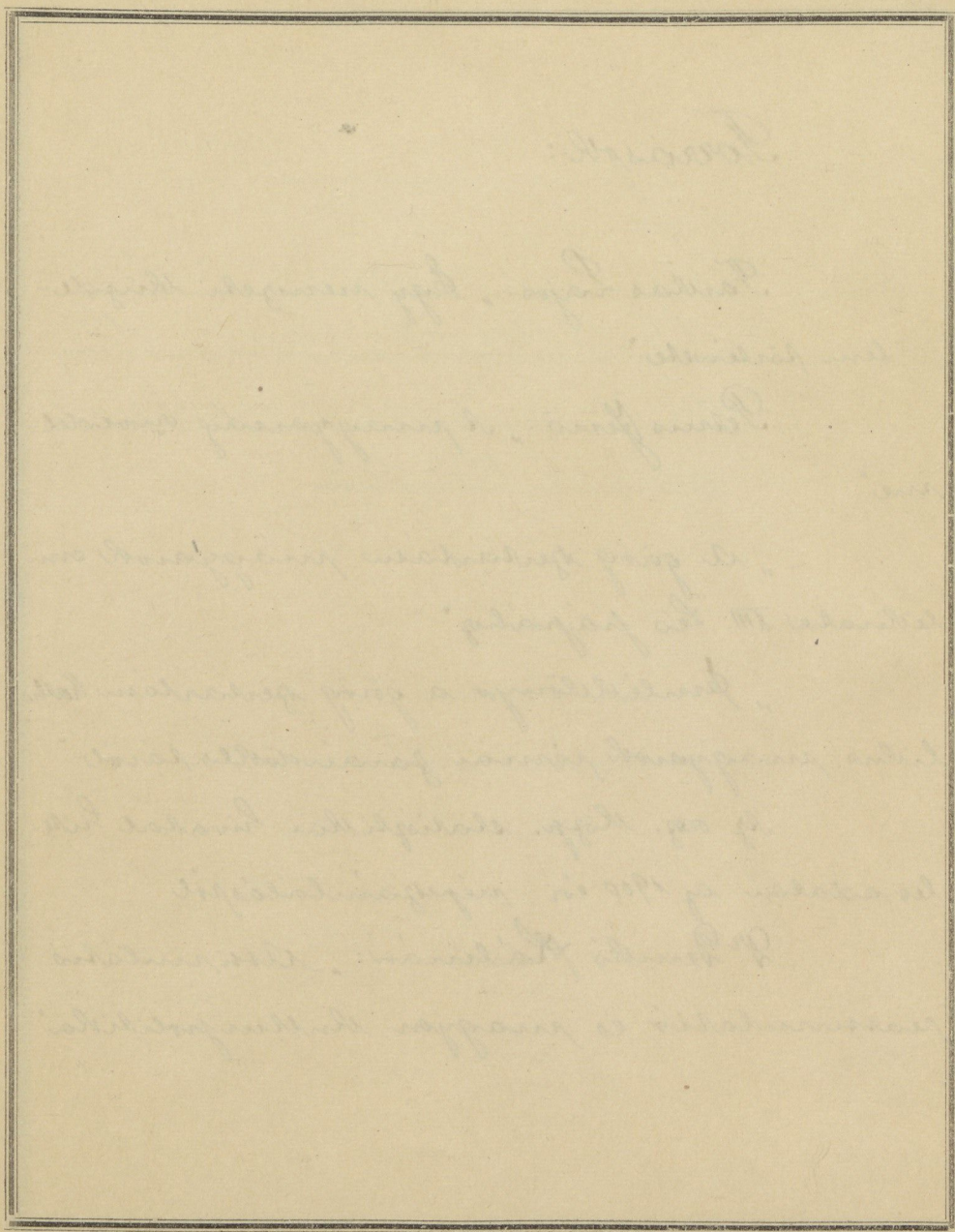
Petrus János: „A magyarság érveit-
me”

„A görög szerbák és magyarok em-
lékiratai VIII. Leó fejedelemhez”

„Görögország a görög szerbák és magyarok közötti
közvetlen magyarok közötti kapcsolatokról”

Az ország. Közp. statisztikai hivatal híre-
s adatai az 1900 évi népszámlálásból

Dr. Kemény Ádám: „Assimilatio
reassimilatio és magyar kulturpolitika”

Beveretés

A véges embernek a vég nélküli Isteniség megközelítése és a hitbeli meggyörökés folytán az Isteniség eszméjével létesített ideális kapcsolatokkal minél szorosabbá, minél közelebbé való közelére irányuló vágy, - sly kétségbe vonhatlan etikai törekvés, mely az ember lényével elválaszthatlanul együtt jár, annak fogalmával egybeforrt. - Minden idők népei rajongó buzgalommal fáradhatlan kitartással keresik,

kutatja a módot és eszközt, melyek segítségével a végső reált - főt - fogalmait szerint elérni, megismerni s hitbeli érveléseiknek külső nyilvánításában, a gyakorlatokban - szemlélni velük. -

Az emberi lélek mélyében rejlő erre éő vágyakozás, a mindannyiunk bensőjében élő erre soha nem szűnő ethikai törekvés, az idők folyamán létrehozta azt az egyházat, mint a lelkek sokaságában élő egyazon legmagasabb fogalomnak külsőleg is szemlélhető s a valóságban élő létalakját, mely a hitbeli fogalmak és igazságok helyességében s abszolút érvényében gyökerező meggyőződés közösségén nyugszik, - mely tehát egyben a hívő közösség egyetemének meg-

személyesítője is. — Az így megalkotott egyházhatalomnak más célja, más feladata — természetesen — nem képzeltető, mint iskolai, erősíteni, fenntartani és a magja teljében megőrizni azt a vallási öntudatot, azt a hitbeli meggyőződést, mely éppen keletkezéseinek létszabóját képezi; miből aztán önkeint követhetik a másik feladat: gondoskodni olyan eszközökről és szervekről, melyek segítségével a hívő közösség lelki jüdét a bűnösályaalanul és eredményesen munkálhatja, más szóval, melyekkel lelkiözükségét a legteljesebb mértékben kielégítheti.

A lelki szükség kielégítésének legfőbb feltételei éppen a görög katholicus egyház kebelében különös megítélés alá ve-

endők, mert ez az egyház, bár a római
 szentszékekkel kötött unió folytán teljesen be-
 levolt a római katholicus anyaszent-
 egyházba, - e teljes közösség mellett is mé-
 gis megtartotta szertartásai és azok belső
 berendezése körül azokat a sajátosságokat,
 melyek keleti eredete és sok százados mul-
 ta folytán oly jellemzően horráta-
 tott, hogy az Unió szerződésének legfőbb a-
 lappfeltételét éppen e keleti ritus sértetlen fő-
 tartása és megővése képezte. - Az unionalis
 okmány létrejötténél ez volt az alapja, ez ma
 is, olyannyira, hogy e constitutio sine quo non
 megbolygatása minden bizonytalansággal az U-
 nió felbontására, tehát ismét szakadásra
 vezetne. - A dogmák, hittételek, szóval a hit-
 re vonatkozó alayprincipiumok soha sem

cserélt a hívők tömegeire olyan hatással,
mint a szertartások s bár a körülmény a
hit és vallás eszményi fogalmával egyenesen
ellentétbe állónak látszik, a példis életben
mégis így van, mert a körnép nem ké-
pes olyan szellemi magaslatra fölemel-
kedni, hanem a formát a leánygnek,
vagyis a szertartást a hittételnek aláren-
deljék.-

A magyarországi görög-katholikus
egyház kebelében a magyar nyelv oltára e-
melését célzó törekvések - a magyar lithur-
gikus szorgalomnak - a pomai-katholikus
egyház szempontjából való elbírálásá-
nál ezzel a körülménnyel feltétlenül szá-
molni kell; fontos tehát elsősorban meg-
állapítani azt, vajon a magyar lithur-

gia engedélyezése a lelkiismeretiség kérdése - e vagy sem?

Más szempontból - a magyar áll-
 lam szempontjából - nem lehet mellékes,
 hogy a liturgiikus mozgalom mennyiben
 felel meg az állam magasabb céljainak
 s a mozgalmak sikkere magyar nemze-
 ti szempontból kívánatos - e vagy sem?
 Ebből folyólag állam és nemzetpolitikai
 szempontból nem lesz talán érdektelen vizs-
 gálni a hazai görög-katholikusok nyelv-
 vi statisztikáját s ennek keretében meg-
 állapítani azt, hogy a nemzetiségi ala-
 kulások mennyiben van befolyással a
 liturgiikus nyelv?

Égőre a kérdés rendszeres tárgyalá-
 sa elkerülhetlené teszi, hogy legelső sorban

röviden ismerjük meg a görög-katholikus magyarság és liturgikus küzdelemének történetét, miért az alábbiakban röviden a következőkre fogunk kiterjeszkedni:

I. A görög-katholikus magyarság története.-

II. A magyar liturgikus küzdelem története.-

III. A magyar liturgia az egyház szempontjából.-

IV. A magyarországi görög-katholikusok nyelvi statisztikája.-

V. A magyar liturgia a magyar államn szempontjából.-

A görög-katholikus magyar- ság története.

Hogy a magyar Szent Korona területén jelenleg élő történelmi multtal bíró tövényesen bevett vallásfelekezetek között a görög-egyház már első szentkirályunknak hittérítő apostolokodása idejében az ország egyes vidékein hódított és gyökeret vert, oly kétséigbevonhatatlan tény, melyet nemcsak a hagyomány, hanem a reánk maradt egykori feljegyzések is fönyesen igazolnak.

Szent István királyunk fellivására egyaránt nagy számmal jöttek be

karainkba a nyugati és Keleti -
 kor még egyes - egyházi hittérítői,
 hogy a jogány népe közt a keresztény esz-
 méket terjeszték s őket egyházaink részére meg-
 hódítsák. - A hittérítés nagy munkájában
 ily kömbevények közt természetesen a gör-
 ög és latin kultúra is szembe találkozott
 egymással s egymás győzelvét a másik
 fölött csakis a fejedelmnek, mint az ál-
 lamhatáron kőpótlagos gyakorlásának ál-
 lás foglaltatja döntette el, midőn tehát
 Szt. István királyunk uralkodói bölcsessége
 nemzetünk nagy szerencséjére, Bizsanzót el-
 ejtve, a nyugati civilizációt választá: a
 közkelet a nyugati egyház javára máris
 el lett döntve s a görög egyház talaját veszté.
 Bár tény, hogy a nemzet zöme a nyugati

egyház tanait fogadta be, mégsem tagadható, hogy különösen az idegen nyelvű népek között Cyrill és Method szlav apostolok buzgólkodása folytán a görög egyház is szerzett híveket magának.

Kérdés mai most: vajon a görög egyház hívei kizárólag csak az idegen fajú népek közül kerültek-e ki, vagy a magyarok közül is alakultak egyesek, akik a nyugati egyház helyett a keletihez szegődtek? - Sok vitára adott alkalmat már e kérdés és a végkövetkeztetés eredménye mindenkor attól függött, hogy a vitatkozó felek a magyar liturgiával szemben minő állást foglaltak el. - Azok, akik ellenzői a magyar liturgiának törekvésnek, a kérdést következtetesen negatív értelemben

igyekeztek előntenni és a magyarokban élő görög katholicus magyarok ősiségét tagadva kiváló előszeretettel állították és erősítették ma is, hogy azok tulajdonképpen elmagyarosodott slávok, illetve oláhok. - Ezzel szemben a magyar liturgia lívei és az eszme báráton minden időben állandósodtak a mellett, hogy igenis hazánkban már a legelső görög egyház színlált lívei között magyarokat, hogy tehát a mai ó-hitű magyarok a honfoglaló magyar ősvöl vérei. - Pozitív történelmi adatok hiányában a való tényt megállapítani bájós dolog, de több körülmény mégis az utóbbi felfogást látszik igazolni. - A felfogás valószínűsége mellett szól elsősorban az ó-hitű magyarság tekintélyes száma. - Magyarokig kere-

Kén 250.000-re tehető ugyanis azok száma,
 kik magukat görög szertartású katolikus
 magyaroknak vallják magukat, már
 pedig figyelembe véve a görög egyház menze-
 ti jellegét is különösen a liturgiikus nyelv-
 nek assimiláló hatalmát: lehetetlen föl-
 tételezni, hogy e két hatalmas tényezővel
 szemben a magyarosodás tért foglalhatott
 volna akkor, a midőn a szász sebsől vérső
 és körök, majd osztrák iga alatt görnye-
 lő magyar nemzet ereje, állami igazsá-
 való küzdelmében oly nagy fokban le volt
 kötve, hogy még ha mégis volt benne az
 idegen fajokat magába felszívó ké-
 pesség, aligha volt ereje annak munká-
 ját hatalmaival támogatni. —

Az a tény továbbá, hogy Constant-

tinus Porphyro genitus, Teophanes is Skylitres
 akkori történet írók tanúsága szerint két
 magyar vezér Konstantinápolyban a gö-
 rög vallásra tért, néhány év múltán pe-
 dig egy harmadik magyar vezér, Rytory
 földjében a görög szertartás szerint meg-
 keresztelkedett: joggal elegend következtetni
 arra, hogy a vezérek példáját több magyar
 is követte, ami pedig csak erősítheti azon
 vélelmét, mely óhítia magyarainkat a
 honalapító ősöktől eredtetni.

Igaz, hogy a görög egyházhoz csat-
 lakozott magyarok tekintélyes része később
 a kereszt főnét követve megváltoztatta pi-
 túsát is a latin egyházba olvadt, de vi-
 szont nem lehet elfogadható ellenvetést
 tenni azon feltétel ellen sem, hogy külö-

mösen az országnak azon vidékein, hol a keleti egyház hívei tömegesen éltek, tehát a Tisza bal-parti részeken és a Tisza-Maros szögén - a szlovákiai hívőkön kívül magyarok is megmaradtak ez egyház kezei-
 leiben, dacára a nyugati egyház győzelmes terjeszkedésének.

Az I. Endre királyunk uralkodása idején, 1054-ben beállott általános egyházi szakadás mindenestre megítélhető hazánkban a schizmatikussá lett görög egyház soraiból, hogy javarészt királyaink szorgoskodása folytán, az elszakadt egyház főmagyar tagjai nem esekély szán-
 ban léptek át a római katholicus egyházba, azonban kissé merész dolog volna azt állítani, mintha ez nyabb ritus változ-

tatai annyira általános lett volna, hogy ennek következtében a schismatikus egyház magyar ajkú híveit mind egy szálra elvesztette volna. —

A nagy egyházi szakadásról, a tatárjárásig (1054-1241) terjedő időben már biztos nyomait találjuk a görög szertartású magyarságnak, mert ezen időközben alapította Radó nádor a Sáva-szent-demetri görög apátságot és kikötötte, hogy ott görögök, magyarok és glávok végezzék a szent szolgálatokat, az 1215-évi lateráni zsinat pedig utasította a latin szertartású frissprébát, hogy a Píza mentén levő görög szertartású magyar egyházakba igazhitű papokat küldjének, akik azoknak anya nyelven végezzék az egyházi

szolgálatokat, hogy őket a szakadarsáig töltsék elvonják. -

A tatárjárás alatt hazánkban Tiszavidéki része szenvedett legtöbbet, tehát éppen az a vidék, hol az ő-hitű magyarok jönni élt. - A tatárjárás következtében elfosztult lakosság helyébe királyainak idegen népfajokat telepített be, és idegen népek bevándorlása csaknem akkorra veszedelmet jelentett mélyében a görög szertartású magyarokra nézve, mint maguk, a kegyetlen tatár hordák. -

Ez az időszakra esik az obálvok betelepülése az erdélyi részekben és a Tisza vidékein. - Magyarok ekkor telepítik be az ország északi részen Horvátok, Polak, podolai herceg a putheket és a Murkát.

melletti Csereket kezzen megalapítja a
 Szt. Bazil rendinek kolostorát, tehát egy-
 idejűleg egyházi szervezésükről is gondoskodik.
 Az oláhok már Magyar Lajos idejében oly nagy
 számban vannak, hogy Trágy és Balck fié-
 rek a későbbi Trágyfy család ősei mega-
 lapítják püspökre a Körtvélyesi apátságot,
 melynek apátságja 1391-től a Konstantiná-
 polyi pátriarcha engedélye alapján az
 összes oláh hivel fölött püspöki joghatósá-
 got gyakorol. Ezen formán a publen és oláh
 nyelvű görög szerbasszának egyháziilag is be-
 rendezkedtek, az ó-hitű magyarok pedig
 szervezetlenül maradtak.

A moldáusi rész követo időszakban,
 a török hódoltság alatt, az ó-hitű magyar-
 ságnak lakott ország rész török fenhatóság

ala' került. Hogy ez ismét mennyi veszedelemet hozott a magyar kereszténységre, azt bővebben fejtegetni szíveségekkel.

Ugyan, mint sokszor megpróbáltatás, jött a reformáció, mely fűtő tűzként terjedt különösen a magyarság körében és az annyit szenvedett ő-hitű magyarok között. Debrecen vidékén - erős gyökereket vert, nagy részükkel hódolva meg kalmáival.

1605-ben Bocskay fejezte le Hajdú-Tó és vidékén az ő közgyökeres magyar ő-hitű hajdúk letelepíté, részükre nemességet és több községet adományozott. A hajduság körében is nagyon hódolva a reformáció, egy részük azonban mégis megmaradt a keleti hitben és élén Hajdudoroggal, ez a rész képezi a gör. kath.

magyarság főfőszékét magyainkban. -

Időközben - 1558 körül - a Körtvélyesi apátság megszűnt és az ó-hisén magyarok az oláhsággal és ruthekkel egyült a munkácsi, helyesebben esernetkegyi ruthein püspök főhatósága alá kerültek. - Ez volt a helyzet, amikor 1649-ben az Unió bekezdését. -

Mária Terézia királynénak a munkácsi püspökséget, mely a Körtvélyesi apátság megszűnése óta az összes magyar görög katolikusok egyházi főhatósága volt, új javaslatmunkással látta el és székhelyét Bracain-szky Andráshoz püspök idejében Munkácsról Ungvárra helyezte át. - Ugyanez a püspökségből később kihasírták a nagyváradi, majd az eperjesi végül a szamosújvári

puszpökeigek, úgy hogy az ő s munkácsi egyházmegyéből a puthein és oláh anyanyelvű görög-katholikusok egymáskól teljesen különválva, egyháziilag önállóan berendezkedtek, míg a magyarajkúak igrge ismét perdeszéklenül maradtak.

Az oláh egyházmegyék a baliásfalvi érsekségnek 1853-ban történt felállításával önálló metropoliai tartománynyá alakulván, az esztergomi hercegprímás felhatalomára alól kivételtek. — A görög szerbarkás magyarok eidekiben festig körben annyi, hogy — annál még nátekint — az 1873 szeptember 17-én felt legfelsőbb elhatározással részintre Hajdudorog szék helylyel puszpöki kölkhelynökség szervezettek.

Az a maroknyi magyarság, mely

az imént vázolt viszonyok között is sikerült a görög egyház mellett, a főkelemen folyamán - amint láttuk - a végzettségűek egymáshoz kövelő csapások és megpróbáltatások szabaddalán során ment keresztül. - Az egyik csapást a másik követte, melyek egyöntetűen, úgy hogy észrevesz mulla dacára sem volt képes egyházak magyar nemzeti alapon kiépíteni és faji jellegűek bélyegét arra követhetetlenül rányomni. - Ez az elégé nem sajnálható körülmény rossz összeköttetésben áll egyfelől a hazánkat ék nemzeti szerencsétlenségekkel, másfelől a reformáció elkerjesztésével, még inkább azonban azon különböző nemzeti ségek az ő-ük magyarok lakta vidékeken való letelepedésével, melyek szintén a helyi egyházak voltak

gyermekes. -

De annig a nemzetek ért csapásokat az ó-hitű magyarság, véreivel együtt, úgy - a - hogy kiheverte, és a reformáció csak szánban aprasztotta meg: addig az idegen fajir hit-sorsosok beözönlése nemcsak egyházunknak nemzeti irányban szándékolott fejlődését hiúsította meg, - hanem fajunkat és magyarságunkat veszélyeztetve, teljes elnyelésével, teljes beolvazással fenyegetett. - Égyszóval a magyar fajk annyira jellemző szíves ellenálló erőnek köszönhető, hogy e veszedelem valóra nem vált és hogy egyáltalában beszélhetünk ma ó-hitű magyarokról. -

Az ó-hitű magyarság történelme tehát, mint lállunk, össze fűzött hazánk történelmével, azzal a különbséggel mégis, hogy

a pengei gyorsly olykor - olykor az örm
 mániára is felváltá s a sötét napokra de-
 rüs perget is pörödelak: - a Keleti egyház ma-
 gyarjainak súlyos helyzete ellenben ha javult
 is valami, a hajnal hasadására még
 mindig váratlanul kell. -

A magyar lithurgikus kör-
telek története.

Az 1649 évi április hó 24-én aláírt
unionális okmány három pontba foglalja
azon feltételeket, amelyek alatt és bizosi-
sáival a keleti szertartás nem egyesülhet
a római katholicus egyház kebelébe vissza-
kerülnék. — E feltételeknek elsője: „Ut situm
& praeconium ipsius servare liceat” — oly világos
kitűzés a szertartásnak csorbításán fen-
tartására, melyben a keleti egyházat ki-
válván karakterszerű nemzeti jelleg, min-
den körülmények között befoglalhatók. —
Sajnos, az Unió megkötése körül fáradozó

egyházi férfiak a nyelvi kérdést közelebbről
rendezni szükségének nem tartották, a lai-
kus magyarázó hivatás pedig ekkor már ke-
vésbé bolygathatták, mert hiszen a magyar
olvasó nyelv joga éppen az idezett fontból oly
kétségtelenül folyónak látszott. — Az egyházi
férfiak azonban e magyarázatnak helye-
radni vonatkozhat s az egység keresztlé-
tele érdekében inkább az ő- szlov nyelvet,
mint az egyedül kanonizált liturgikus
nyelvet jognak hirdették. —

Az 1700-ban kötött unió alkalmá-
val az oláhok, okukra a példán, már sok-
kal körültekintőbbek voltak, mert nyelv-
ük jogát az unióvalis okmányban háró-
rozatlannak bár, de mégis körül vonaloz-
ták. — Ekkor egyházi unió folykán előál-

lott felrak az a ferde helyzer, hogy míg a
 ruszoknak és oláhok nyelvükben Keleti szer-
 kassuk kermészekének megfelelőleg az egy-
 házban szabadon használhatják, addig a
 magyarajkú görög katolikusok Magyar-
 országon e jogukkal nem élhetnek, hanem
 szerkassáaikban vagy ó-szláv, vagy oláh
 nyelven kénytelenek végezni. - Erre is a
 forrás állapot igazságátalanságát a ma-
 gyarajkú hívek kedvvel fogva s mind-
 inkább igyekezetek annak orvoslását ki-
 eszközözni. - Mindeztől és alkalmasabb
 lesz a vagy nyelvükben az olákon jogaita he-
 lyezni s míg egyfelől az egyházi fegyelem
 szigorával szemben a magyar nyelv for-
 dítások eszközözésével a magyar nyelv iske-
 mi kiséreket gyakorlatában megállapítani és

templomainkban állandósítani kötele-
sek, másfelől székkel kivételes jogaik el-
ismerésének kivívására társadalmilag
szervezkedni. —

Ma az úri megkötelezésnek idejé-
ben akadnak egyesek, kik az egyesült ó-
hitű magyarokat egyházi könyvek fordí-
tásával és némely szerkesztésüknek magyar
nyelven való végzésével a görög-keleti egy-
házba édesgetni szeretnek. — E fordítások
indították meg a magyar nyelvű litur-
gikus gyakorlatok, mely a magyar egyházi fe-
gyelem nyúlásával az egyházi felekezeti
védelme alatt másfél század alatt ma-
gyon lassan fejlődött. —

Amilyen arányban növekedett a
magyaraján hitű köreiben a kötelezés az

egyházba a magyar nyelvet bevezetni,
mondhatni ez oly mértékben engedve,
az egyház vezetői merer vállalkoztakból; sőt
a XVIII. század végén már azt látni, hogy
egyházi férfiak adnak magyar fordítá-
sokat a hívők kezébe. — Bacsinszky András
hajdudorogi lelkész, később munkácsi püs-
pök, maga is fordított több népszerű
szöveget a templomban énekelésre. — Az
első ídemlő fordítás 1795-ből való, — Kis-
faludy György ungvári karnai buzgalma-
ból, ki krasszányi Gert János liturgia-
ját fordította magyarra. —

Mihály evel későbből való Kun-
csay Mihály siaralja-nyelvi lelkész, ké-
sőbb ungvári kanonoknak mise fordítása.
Bacsinszky utód, Pcsi Elek püsöpök szin-

Kén kármogatta a hívek kívánságát s csakis
 az ő és elődje jóakaró kinevezésének köszön-
 hető, hogy egynehány helyen, így a hajdu-
 dorozi pernyelomban is mai 1840-ben zeng-
 esen magyar nyelven pülsérik az Urak.
 1860-ban adta ki Roskovics József hajdu-
 dorozi lelkész, majd székes-egyházi
 magyarpüspök. "O hűvön innádságos és értekes
 könyv" é, míg a fordítások sorát az 1873-
 ban kinevezett hajduorozi első vikárius,
 Danilovics János elnöklése alatt álló híres
 fordító bizottság kiadványai zárták be. —
 A hajduorozi fordító bizottság kiadvá-
 sában megjelent: 1882. "Aranyhajó" Gert
 János liturgiaja; 1883-ban "Egyházi per-
 nyv" (Euchologion); 1890-ben "Gert-Magy-
 Bazil Liturgiaja" s végül 1892-ben "Görög

szerkesztésu általános énekkönyv. - E be-
adványokkal, melyek hivatalosaknak
is tekintendők, mert a Rómány hozzájá-
rulásával és az egyházmegyeri hatóság
megbízásiából jelennek meg, a magya-
rág használatos görög egyházi könyvek
fordítása csaknem teljesnek mondható. -

Míg az egyházi férfiak fordí-
tásaikkal igyekeznek a hiányokat pótol-
ni, addig a világi hívők érdeklődése szer-
vezkedett, hogy a gyaborkabba maí átvitt
magyar liturgia szerkesztését és enge-
délyezését közzéközlje. - E mozgalomnak
központja Hajdudorog, mint a görög-
katolikus magyarság legtekintélye-
sebb közege. - Itt találjuk a magyar
liturgikus gyaborka első soráját, az ezme

a 60-as években innen indul ki és e város az,
mely zászlót bont a szent ügy érdekében s
maga körül csoportosítja a többi községe-
ket. —

A hajdudorogi görög-katholikus
magyarok kezdetről fogva azon az álláspont-
on voltak, hogy főnök helyzetükből csakis egy
önálló görög-katholikus magyar püspökség
felállításával szabarmelhatnak a szlovák közb-
ségi munkácsi egyházmegy főhatósága alól.
A magyar püspökség által függetlenítve,
a liturgikus könyvek fordítása és a magyar
nyelv kanonizálása alapján külön magyar
egyházi főhatóság után már sokkal könnyel-
ben megye. —

Röviden ebben áll az ugynevezett haj-
dudorogi radikális álláspont. És e radikális

megoldási módok az ő szempontjukból
nemcsak érteni és indokolni, hanem méltá-
nyolni is lehet. — Érteni és indokolni lehet
azt a lelki szükség szempontjából, melynek
első feladata, hogy a nép a szerkesztés nyelvén
megértse; hogy pedig ezt könnyebb az egy
nyelvű, mint a többnyelvű egyházmegyé-
ben elérni, az kagadhatatlan. — Ha pedig fi-
gyelembe vesszük, hogy a közgyökeres becsü-
letes magyar népek éppen a századok folya-
mánjának okmányát ő-szláv szerkesztési nyelv
révén nemcsak a más hitűek való köz-
nép, hanem még a művelt nagy káin-
dalom is „orosz”-nak, nem jiddán, „mosz-
kai”-nak nevezték, és a nép a megnevezésben
gúnyt, megbecsztelenítést, magyarságának
és hazafiságának kétségbe vonását látták, a

gyűlölköző orosz elnevezést a külön püspökség
 hiányoztatásával nemélke legbiztosabban le-
 rágni magáról: akkor köztársaságok bizo-
 nyára tudja eikeni és méltányolni min-
 denki. —

Ez az elkeseredés és a seikkelt nemzeti
 önérték szél szabad Hajdu-Ország város közön-
 ségeinek 1863-évi május hó 22-én Kell s Papo-
 vicz Váralatti alkalmi munkácsai püspökséghez
 intézett feliratában, melyben a közvélemény
 egyetemes megkötés hangján folyamatosan
 püspökséghez a magyar liturgiának nyelv-
 engedélyezése iránt. — És a midőn a püspökség
 hoz intézett kérelemnek fogaratja nem kell,
 a más magyaroknál hiányoztatással is e-
 ninközébe lépve szavak hozzájárulását ki-
 nyerve, 1863-évi május hó 3-án tartott városi

Sanaicsülesséiből most már a görög katto-
 likus magyarság nevében kérvényezték az
 Apostoli magyar Királyhoz, a herceg-
 princahoz, a m. kir. udvari főkanצל-
 lairhoz, és a Képviseletéhez. - Ezen kérvény-
 iktben nemcsak a magyar liturgia, ha-
 nem a külön magyar fűszörök kérdé-
 se is tárgyzott, kérelmezve annak
 felállítását, vagy ha az nagyobb nehezsé-
 gekbe ütköznék, legalább egy önálló kate-
 chizis bíró magyar vikariatusának letelepíté-
 sét. - Ötélseigéhez intézett feliratokban folya-
 mondatban ezen kívül még egy országos egyetemes
 kongresszus megtartásának engedélyezése iránt
 is. - E feliratok sem hozták meg a Kellő
 eredményt, sőt azokra nem tudni mi okból
 egyik helyről sem érkezett válasz. -

Ezen előzmények után jött össze Hajdu-do-
 rogra 1868 április 16-án a magyarországi
 magyarok görög-katholikusok egyetemes
 országos kongressusa, királyi engedély nél-
 küli. - A kongressuson a Szabolcs, Hajdu,
 Bihar, Jemleén, Szabolcs, Bereg, Máramar-
 os, Abony-Torna és Csanak megyék körül-
 kén levő hírközlőiek 12 Községgel és 31 fel-
 községgel képviselték magukat, számos
 Község pedig irásban jelenléte be csatlá-
 kozását. - A tanácskozási pártok természet-
 esen a liturgia és a külön püspökség
 kérdése körébe s annak eredményeként
 egy 30 tagú bizottság működött ki, mely
 az Öfelsőkhöz, az országgyűléshez, a bereg pü-
 mások és a püspökhöz a liturgia enge-
 delyzése és a külön püspökség felállítására

sárgyában inpezendo felrakott megszerve-
zésére és körültekintőleg leendő átkönyvtárá-
ra megbízást nyert. - A kiküldöttek meg-
bizatásuknak még ugyanazon évben eleget
tettek ezen újabb beíratásuk folytán Ő
Felsége 1873 szeptember 17-én kelt legfelsőbb
elhatározásával a hajdu-dorogi vidéki püs-
póti külföldi működés szervezését engedélyozte.

A hajdu-dorogi vikariatus szervezé-
se kis időre meggyugyoghat a küzdőket,
mert a püsöpóti külföldi működés segélyével most
már bizton elérni véltek a célk: a magyar
nyelvnek oktatása emelését. - Midőn azonban
kiküldt, hogy a vikariatusi állás megszer-
zéséhez, minden belhatalom nélkül
és hogy a külföldi működés a munkái püs-
póti munkák munkái semminemű önálló

hasáskörrel nem bíró bizalmas meghatalmazottság, - a magyar liturgia érdekében az egyházmegyeri főhatóság előzetes beleegyezése nélkül mit sem felel, tehát a megelőző állapot voltaképen ezután is változatlan marad, a hajdudorogiak ismét visszatekint a különfűspörkség eszméjéhez és az 1868-iki kongresszus által kiküldött végrehajtó bizottságnak 1881 évi január hó 23-án tartott közgyűléséből már ilyen értelemben kirveinyeznek O' Felségéhez, a Képviselőházhoz és a palásügyi miniszterhez. - E feliratok is megjárta az illetékes fórumokat s bár a sajtó is közvéleményre keltetkedéssel fogadta az újabb mozgalmat - az annyira óhajtott siber megint csak jobb időkre maradt. -

A sok keserű csatolás és eredmény-

telen várakozás - már nagy látszott - mintha teljesen erejét veszté volna a belkes küzdelemnek, mert a kongressusi végrehajtó bizottság, eltekintve néhány inkább adminisztratív kérdéstől, hosszú időn át nem adott életjelet magáról. -

Eldővetkezett azonban az 1896-ik év, amindön hazánk egyes fennállásának örömmünkjét illik. - A millenáris ünnepségek folyamán országwide megnyitlakkozó lelkesedés, a nyelvűnkű küzdő görög-katholikus magyarokat is újabb aktióra serkenté s a hajdudorogi végrehajtó bizottság a kedvező hangulattal felhasználva, kilejett parkassivitásából. - Ez alkalommal újra felrakott készűltük: O'falségéhez, a képviselőkhöz, a miniszterelnökhöz, a kulturminiszterhez

a hercegprímás hoz s ötven Ragi Kúlostöltség
 jutatta azokat az illetékes helyekre; s óval
 megisméklődött immán az egyedül szelva-
 nezelőnek látszó kérvényezési út, de mégis
 egy lényeges különbséggel. - A hajdudoro-
 gi magyarok ugyancs most magukkal
 hozták lelkészeit is, hogy a kiszolgáltatási
 megkezdése előtt valamelyik alkalmas
 templomban magyar mise szolgáljanak
 részükre. - Így történt, hogy Ajkelyi Rudor
 hajdudorogi lelkész is két segédje 1896 ju-
 nius 2-én az e szelva nékengedett egyetemi
 templomban elmondoskák az első imne-
 pélyes magyarmisét az ország fővárosában.
 És budapesti első magyar mise forduló-
 pontot képez a liturgiikus küzdelem
 történetében. -

Róma ugyanis íkesülve a do-
logról, a „Congregatio de propaganda fidei”
elnökeinek 1896. szeptember 26-án tartott pen-
telekében a magyar püspök beillesztése és
az eszaki fordítások megismeréséről el-
rendelte. - Hogy milyen hatással volt e
rendelet a magyarságra, azt nem nehéz
elképzelni. - Csaknem ötven év nehéz küz-
delmeinek magyaris sorsát gyémántok, az
örök addig elvált eseményeket egy
szöveggel egyezve megismerhetjük a
Congregatio szigorát. - A penztelen áll-
jások mégis enyhítik némileg az a kö-
rülmeny, hogy füzák Gyula püspök -
ismerte a viszonyokat - a penztelen elhár-
ításától elállt, ami azonban nem a
veszedelem elhárítását, hanem annak

csak későbbre halasztását jelentette, mert a frászok, papusaikat szöbelibeg bizalmasan utasította, hogy keryplomaiukban az ő-szláv nyelvel folyozatosan - a magyar nyelvű gyakorlat lassu, de biztos kiszorításával - állandósítani igyekezzenek. - Ez a lassú sorvasztó visszafejlesztés az egész vonalon megindult. - Még a magyarsággal egyidejű iző papusaig sem szegülhetett ellen a felsőbb parancsoknak, mert a felfüggesztés s egyéb fegyelmi rendelkezések, Danovics kardjakein, lebegtek az engedelmének fejei fölött. - A köznéps perniéyt vezeték, sziggedve várta a fejleményeket, az írtmiseig pedig kutakka a módokat, melyek segélyével legalább a pápai belilló rendelkezések megalozókirk állapotot visszaállít-

hassa.-

Csalon merül föl a terve hogy a postán informált pártokról, a jobban informáltból folyamatosan s a seidelner rendelet hatályaon kívül helyezését Kiszűrés-jelölés. - Erre a közös szék Kivétel nélkül köntözött a pilázi impetigencia s 1898 június hó 22-án megalakította a „Görög szerkesztési magyarok országos bizottságát” Budapest székhellyel, elnöke ugyanakkor Szabó Jenő ny. miniszteri tanácsos főrendiházi tagot választván meg. - Az országos bizottság aláírta a hajdudorogi végrehajtó bizottság mandátumát, programjainak közlése mellett, csatlakozásra szólította fel az összes magyarországi hírlapsígeket. - A programjához csatlakozott így módon 113 anyaggyűjtő, 563 fikt-

egyház és 274 kámpa 134. 527 lélek számban. —

A bizottság programja lényegesen el-
tér a hajdudorogi radikális felvezéstől, a-
mennyiben a magyar liturgia beidézését a
meglévő egyházmegyei keretek megbotlyoztatása
nélkül, kívánólag egyházi úton kívánja meg-
oldani. — Ők az elkerítésnek egyfelől, hogy éle-
vésséek annak a szemrehányásnak - mely-
ből az optimisták a pápai hatalom okát is
kimagyarazni igyekeztek - mintha a hívek
az egyházi hatóságok megkerítésével s talán
az egyház ellenére, a világi hatalom segí-
tyével adnának a magyar liturgia be-
idézését pendezni, másfelől pedig, mert a ma-
gyar állami magasabb körök úgy kívánja,
hogy a magyar ajkú görög-katholikusok
egy külön egyházmegyébe ne kerülhessenek ki,

mivel ez által természetesenleg bekövetkez-
 nék a munkácsi és eperjesi püspökségeknél
 kimondottan pusztán, tehát egy újabb, eddig
 hivatalosan nem létező, nemzetiégi egyhá-
 megyékké való kialakulása. - E programon
 alapján lépett alközióba a nevezett bizottság
 s haladéktalanul hozzáfogott a római pápa
 elé' benyújtandó emlékirat kidolgozásához, hogy
 abban az 1896 évi pápától felfüggesztése mel-
 lett a magyar országi nyelv kanonizálását
 kérelmezze. - Munkálataival elkészülvén, za-
 randoklatot szervezett s 1900 évi márczius hó
 9-én Váti pápós eperjesi püspök 500 ma-
 gyar görög-katholikus papáinak jelenlétében
 nyújtotta át a magyar liturgia engedé-
 lyezését kérelmező emlékiratot XIII. Leó pápá-
 nak, ki azt meggyesen elfogadván, a Kérdés-

nek behatós és alapos megfontolásuk igénye-
 zése több mint három év felté-
 s Rómából stúdium meg sem érkezett, miből
 némelyek a hallgatók beleegyezését remélték;
 abból a körülményből pedig, hogy a római
 Curia az 1900 évi záradékot alkalmával
 a meglevő magyar nyelvű gyakorlatról hi-
 vatalosan is tudomást vett a 1896-iki kila-
 tás meg sem nyitotta meg, az összes irány-
 adó pénzeszközök a kilaletti hatályának felfüg-
 gesztését magyarországi és mindannyian meg-
 egyeznek abban, hogy a beillő rendelkezés meg-
 előző állapott Róma stúdiumáig csorbát szenved
 megóvandi.

Több vonásaiban ezekben foglal-
 ható össze annak a gazdasági körülmények kö-
 rülménye, mely a nemzeti önvédelem és a lelki-

szükség közös forrásából eredve, a magyar-
nyelv oktatásának emelését tűzte ki feladatának,
s magasabbra emelte mellett annyi keserű
csalódás és oly sok vizsgálat után is bámulatos
szívóssággal kitartott, - annak győzelmében
ma is harkadásként bizik. —

A magyar liturgia az egy- ház szempontjából.

A római Katolikus egyház vezető fejei, kik a nyugati egyház egységének megőését s a partikuláris eléréseknek az egység érdekében minden körülmények között lehető liturgiából kezdettől fogva az egyszerű Katolikus egyház legfőbb érdekében állónak ismerék: - a liturgiikus nyelv leírásait szemben mindenkor pontos álláspontok foglalkak el. - Mi sem természetesebb tehát, minthogy e nyelv elvárakozottsággal a magyar liturgiikus mozgalom is szemben találta magát. - Senki sem jogosult azonban annak

állapításai, minthas a magyar Katholikus egyházi ~~intéző~~ körök részéről a magyar liturgiával szemben természetesen legkétszerezhető barátkozkodáshoz még ellenzék is járnék volna, de azt még sem lehet elvitatni, hogy a szigorú egyházi felfogás mindenkor kéjes volt ellensúlyozni az egyház részéről itt-ott munkálkozó jóindulatról. —

Am a latin szerbarkású népek között mely helyeken felmerülő liturgikus aspirációkkal szemben a következetesen elutasító magabiztos az egyház szempontjából nagyon is lehet indokolni, mert egyeslenegy egyház sem vitte keresztül belső berendezkedésében az egyöntetűséget oly következetesen, mint a latin szerbarkású római Katholikus. — A szerbarkási nyelv egysége karakterizálja éppen az egyházak selyekintve a

szisztematikus hierarchikus szervezettel, mindenek
 felett a latin nyelv az, mely a római egyház
 egységes pennészetek övék időkre biztosította
 széles e világon, a legkülönbözőbb fajta népeket
 köztük is. - A latin nyelv szisztematikus haszná-
 latát lehetővé teszi itt a szerkesztés belső elren-
 dezése is, mely nem kívánja meg, hogy a hi-
 vők a nyelvet megértsék, mert itt a pap
 önállóan a nép részvétele nélkül is egyedül
 annak jelentésében, végzi a különböző szer-
 kesztéseket. - Itt tehát a a hívő nép lelkiszűb-
 ségének kialakítása a helyi latin szerkesztési
 nyelv használata mellett is helyesen lehetséges,
 miért is a latin szerkesztési nyelv elkövetésére
 irányuló törekvések elterjedése sily érkező új-
 ítások egyszerre megakadályozása, kétségen felül jo-
 gosult. - A görög szerkesztési egyház szervezeteiből

azonban egészen más világításban jelennek meg a keleti s annak elbírálására a fennkebbi elv már nem alkalmazható.

A keleti szertartású kövek egyházak a történelmi fejlődés során nem szerveződtek egységes intézménnyé, mint a nyugati egyház s körükben más és más alakok jelennek, aminek következtében egymástól mindinkább távolodva, a vallás azonosságára jövének. Kezdetben közöslik is létező összefüggő kapcsolatok kevésebben párol, — majd később egészen megszűnik. — A keleti fejlődéssel arányosan lazuló ezen összefüggő kapcsolat, nem képes többé az immosodó önálló nemzeti egyházakkal szemben kiemelkedni s kizárólag emelhetők ki, hogy a keleti egyház nem alkot egy — a római pápasághoz hasonlítható —

központi főhatással, melynek joghatósága a hívők egyetemére fajkülönbség nélkül, kiterjedne. — Sőt a schizma okai is kulajdonképen ezen körülményben keresendők, mert hiszen kétségkelenül része volt abban a hatalmas kerdésnek is. —

Erreket a sajátos fejlődésnek pedig megvan a maga közfelfutó okai. — Jülénk a nyugati egyház az egész világra kiterjedő egység a szerbarkások már éirtekkel belő berendezése mellett volt csak lehetséges, viszont a keleli egyház körülbelülként való fagyzottsága, szinkrona szerbarkás speciális berendezésnek okozati folyománya. — A latin szerbarkásban a laikus hívő fagyzán csak szemléltője, passiv hallgatója a szent eseményeknek; a görög szerbarkásban ellenben a laikus hívő

is activ részre; annak nem csendes szemlélője, hanem egyik pénzeszője úgy, hogy a nép mondhatni együtt miséz a papjal. A görög egyház összes szerkesztési tulajdonképpen drámazerű események, melyek a pap és a hívő nép közti garabozást alapkijában folytat le; vagyis e szerkesztés coresponsivus jellegű. - Mai pedig a szerkesztésnek igen coresponsivus természetére elkerülhetlenül kéri, hogy a nép, mint a eseményekben activ részese, azt meg is cikke. - A Keleti egyház hívei emélfogva minden helyen bevikkák a periplomba nyelvet, fajuk ilyenformán vallásukkal egybeolvadt szálal az egyház nemzeti jellegét öltött. - A nemzeti egyházak valamilyen idegen nemzetiségi egyházi háló-

ságtól való függése most már az illető
nép politikai önállóságát is veszélyeztette,
mire is az egyes nemzeti egyházak füg-
getlenségére törekedtek, ami az egyesekes
keleti egyház territorialis karakterságának e-
redményezte annyira, hogy napjainkban
a különböző államok területén élő keleti
szekciákban, bár vallásukban egyet, egy-
házait egymással a legkevélyebb szervezeti
összeköttetésben sincsenek. -

Hogy az unió alkalmával a
katholikus egyházzal egyesült keleti szekciák
egyházait nemzeti jellegű az egység
elismerése mellett is fejtartották: - az az
unionális okmányok már előbb idézett
pontjából kitünik. - És éppen ebben rejlik
a görög katolikus egyház speciális jogállása.

Alkotmányjogi és Bővizsgálati Konferencián
elismeri a Katolikus egyház egységét, kül-
ső szervezkedésében teljesen beleillesztve az e-
gyetemes római egyház egységének körébe
és aláveti magát a római pápának, mint
legfőbb egyházi hatóság intézkedéseinek,
ellenben püspökök, tehát annak corresponden-
s berendezések is az abból folyó föltételek is,
expressis verbis főpontja, vagyis az egységes
szervezkési nyelv használatának magának köte-
lezőnek el nem ismeri.

Ha pedig ez így van, — annihogy
azt később római pápán ismét nem is lehet,
akkor mai nem lehet megadni a választ
mindazon kérdésekre, melyek a magyar
katolikus mozgalomnak az egyház szem-
pontjából való elbírálásánál fölmerülnek.

Nem szorul ezek után bővebb indoklásra az állítás, hogy a magyaroknál görög-katholikusokra nézve a magyar obárnyelv engedélyezése a lelkiismerettség beidesét képezi. - Napnál világosabban látszik, hogy a magyar nyelv canonizálása tulajdonképpen csak a formaiság beidesé, mert annak joga kétségbe nem vonható s e beidesítésének meglazadása nemcsak méltánytalanság, hanem igazságtalan és jogtalan sem is volna.

És mégis mit látnunk? Az ő világ felő és kiváló a görög, nyelvkérdés és latin nyelv mellett valahányszor az egyház szűkegét látna annak, engedett a liturgikus nyelv kérdésében: a kopt és örmény nyelvvel már 1145-ben engedélyezte, elismerte a szláv és oláh egyházi nyelv jogát, sőt, hogy a közelimelből idezzünk példát, Krommayer

diakovári püspökök közbenjárására a római szent-
szék a latin egyházban is pént adott a horvát nyelv-
nek; a magyar nyelv ellenben csak pént az olcsón
s szentesítése a közel jövőben alig van kilátás, bár
megvan rá a kellő jogalap, de ennek hiányában
is szentesítette azt a felszázados jóhízemű gyarlólat.

Mesziye perjedne, kitérni e helyen mindazon
okokra, melyek a római Curianak a magyar liku-
gikus nyelvvel szemben elfoglalt állásponyját meg-
magyarázhatnák, de Rómában talán még kevesebb
az akarat, mint idehaza. — Egyházi körünkben
ugyanis csöppet sem szimpatisz e likurgikus köethés
és feltekinnybedési, hatalmi sőt nem ritkán nemzetiégi
szidokból nem egyszer hallhatni ellenséges nyilatkozatokat,
pedig az illetők épen úgy megvannak győződve a Római
mellainyos igazságos és jogos voltairól, ahancsak maguk azok a
főfisk, kik a közéletnek oly lelkes kiharászásával vezetik.

A magyarországi görög-katholikusok nyelv statisztikája

A hazai görög-katholikusok nagyobb számmal Erdélyben, a Tisza bal és a Tisza jobbparti országrészekben laknak. — Ez egyházi hívei anyanyelvére nézve magyarok, költők, oroszok is oláhok s az egyes országrészekről szerintük: Erdélyben az oláh abszolút, a Tisza balpartján a magyar relatív, végre a Tisza-jobbpartján a oláh elem abszolút túlsúlytan van. — A magyarokból görög-katholikusok — az erdélyiektől elkülönülve — majdnem oly háromszög alakban terjednek, a melynek végei észak-nyugatra nyúlnak fel, széles alaja pedig déli-keleken kegyel el. — Ezen geographiai elhelyezésnél fogva a magyarság

előrebelodósk a különböző nemzetiségű hűborsos-
sok köze olyformán, hogy a szláv és oláh elem
között elválasztó keréket alkott a jóformán csak
a déli hatáiraival nyugat felé eső része (Haj-
du és Borsod megyék) az, mely magyar köb-
ségű megyékkel lévén határos, az elnemzést
lenedés veszedelme ellen védve van. —

Magyar nemzeti szempontból fontos is-
mernünk a görög katolikusok anyanyelvi, te-
hát nemzetiégi eloszlását. Szemünkkel az egyház
nemzeti jellegének és a liturgiikus nyelvek fő-
sőbb asszimiláló természetére a statisztikai a-
datsok nyomán terület és nemzetiségek szerint,
belsőbb vizsgálódás tárgyára perem a nyelvi alakulást. —
Az 1900 évi népszámlálás híreke (alappja) adatai
alapján közlöm tehát a következőket:

Magyarország területén a párisországo-
kat ide nem értve, a görög-katolikusok legutóbbi

létszáma 1,841.272, melyből anyanyelvre jutva
1,064.780, azaz 529,864 orosz és pol., 246,628 pedig ma-
gyar. - Ezen felül az oláh és szláv anyanyelvű
hívek köze 181.673. And magyarul. -

Ami a különböző anyanyelvű hívek-
nek az orszáig egyes részein megoszlását illeti, a
magyarság zöme - 140.373 - a Tisza-balparti vár-
megyeekben (Szabolcs 55.495; Szasvár 39.218; Hajdú
13247; Ungvár 10.599; Bihar 10.104; Máramaros
8.759; Székely 2.574; végül Békés 377 letelekkel) la-
vik. - Ezután jön a Tisza-jobbpartja (Zemplén
26.548; Abony-Torna 13328; Bereg 11.493; Ung 10.656;
Borsod 9.346; Sáros 896; Szepes 321; végül Gömör 289)
72.877 hívővel. - Ezt követi Erdély (Csik 5207; Maros-
Torda 4.242; Kolozs 2.881; Szolnok-Faboka 2.770; Há-
romszék 2.053; Udvarhely 1.210; Kis-Hübüllő
1114; Hunyad 919; Alsó-Jelér 683; Torda-Aranyos

667; Brassó 301; Besztergely-Naszod 290; Nagy-Hű-
lölő 151; Székely 125; végül József 108.) 22221 lé-
lekkel. - A fennmaradó 10.657-ről lélekszáma je-
díg az ország többi részei között: Dunajászad 5.648;
Tisza-Maros göze 3.910; Dunajobbpartja 561; Dunas-
bolyas 524; Fiume város is körülete 14) ossze-
meg; mindegyik egy-egy vármegyébe tartozik, ahol
magyarajkú görög-katolikusok is vannak. -

Erdély illetékes különösen kiemelve, hogy
ott a nem magyar anyanyelvű, de magyarul
beszélők száma 67, 207-élekre jut. -

Az ország fővárosában, Budapesten, a görög
katolikusok száma 5.806, melyből 3.745 magyar a-
nyanyelvű, de a nem magyarajkúak közül is
1.139 tud magyarul. - A törvényhatósági joggal
felruházott városok sorából Kiemelve Magyarvá-
rad, mint az egyik oláh egyházmegye székhelye,

hol a 2884 görög katolikus hívőből 1765 magyar anya-
nyelvű, de a pöbbsékből is csak 219 nem csak ma-
gyarul, — továbbá Kolozsvár, hol a f. 208 hívőből 1927
magyar anyanyelvű s ezenfelül még 2922 csak
magyarul.

A görög katolikus oláhok száma kéne-
szesesen Erdélyben lakik 68.406 lelkőszámmal. Ez-
sán Kolozsújváron a Tisza balpartján 37.729 lelkő-
számmal és a Tisza-Maros-göze 46.583 lelkővel. Az
oszt és fő anyanyelvűek legnagyobb számban
327.352 — a Tisza jobbpartján, azután pedig 174.708 —
a Tisza balpartján laknak. — A legnagyobb száms-
mal — 132.067 — Máramaros megye szerepel, az-
sán Kolozsújváron Bereg, Lengyel, Ung és Tömör-
Tó anyanyelvűek csak 119.089 vallosa maguk,
de valószínű, hogy azok száma jóval nagyobb,
mert jelentékeny részük a liturgikus nyelv révén

országok monda be anyanyelvük. — A görög Katho-
likus többség leginkább templomban, hársban és
Ángban van otthon.

Görög-Katholikus egyházmegyék, a lugo-
si Rivére, egyáltalában csak a Tisza bal és jobb-
partján, valamint Erdélyben léteznek. Mint-
hogy pedig a görög-Katholikus magyarság kul-
nyomó része is ezekben az országkezekben lakik: en-
nélfogva egyházmegyénkbeni fontos adások hi-
ányában is megállapíthatjuk, hogy nincs az
országban görög-Katholikus egyházmegye, mely-
ben magyar hívők nagy számban ne volnának.

Egyházmegyénkbeni hivatalos nyelvi sta-
tusára, sajnos, nem létezik, pedig erre nagy
szükség volna a görög egyesült és nem egyesült egy-
házmegyékre nézve nemzetiségi szempontból, mert
a liturgikus nyelv sehol sem gyakorol oly arány-

halan nagy befolyást a népi nyelvi idomlásaia,
mint éppen ez egyházmegyékben.

Ebből a szempontból, különösen a más
anyanyelvű, de magyarul is beszélő hívek nagy
száma igényel közelebbi megvilágítást. — Senki sem
fogja jogosan állithatni, hogy ezt a nagy számból
egyesül, vagy csak jelentékeny részben is, a rövid
idő óta fennálló népi iskolai törvény javára lehetne
fölmenni, hanem ezt példányosan annak kell pu-
tajtornítani, hogy a Közneji a Közelebben akkor is
oláhnak, vagy oroszoknak nevezi magát, a liturgiikus
nyelv jöve, ha nem is ez az anyanyelve. — Ennek
semiszékes tehát, hogy ahol a magyar nyelvem
elvül az oláh vagy orosz nyelvvel is beszél, ott a
nyelvelvűnek az utóbbit vallja. — Különösen áll
pedig ez az oláh egyházmegyékre, hol a magyar
közélet nemzetiségi irányú az egyház is káro-

gazda s az anyanyelvűek ily cselekedni beállása nemcsak a Kőzejre, de még az intelligenciára nézve is szabályt képez.

Hivatalos adatok hiányában szolgáljon e feltevések bizonyítására Dr. Kemli Kálmán főgymnasiunai igazgatójának 1897. megjelent, „Assimilatio, re-assimilatio és magyar-kulturpolitika” című könyve. — Kemli közlése, hogy a görög-katholikus és görög-keleti oláh egyházmezejében együttesen az 1881 népszámlálás idejében még 162.336 volt a magyar anyanyelvűek száma, — az 1891 évi népszámláláskor azonban már csak 11.724 és így rövid idő alatt 10.612 lélekszám volt a népesség a magyar anyanyelvűek körében. — A legutolbbi népszámlálás adataiból következtetve pedig hozzávetőleg miniszeg 60-62.000-re becsülhető a mindenkéféle kétséget kizáró oláh egyház me-

gyéb magyarajkú hívőnek száma - a népesség
 felhát ezekkel is elég jelenségek. -

Szomorú dolog volna felvenni, hogy ezek
 a párok ily rövid időközökben a magyar elem
 teljes eloláhosodását mutatják, inkább tehát azt
 kell felleleneznünk, hogy a pillanatosa is maga az
 egyház által is párosgazossá nemfeliségi irány-
 nat ily rövid idő alatt még csak annyiban volt
 befolyása a statisztikai párok alakulására, a -
 mennyiben többé - kevésbé sikerült a mindenké-
 nyelvem beszélő hívőket párosítani arra, hogy any-
 nyelvére is inkább az oláhok, mint a liturgikus
 nyelvet vallják be. - Ez is elégé szomorú, sőt aggá-
 lyos dolog ugyan, de legalább azt a következe-
 tés bátran levonhatjuk belőle, hogy hazánkban
 a magyarajkú görög-katholikusok lélekszáma
 a valószínűségben jóval nagyobb, mint az a 246.628,

mely az anyanyelvi rovat alagján munkálkodik. -

Ízembe állikra most már az olák egy-

házmegyékre vonatkozó adatokat a munkácsi és eperjesi gláv többségű egyházmegyék nyelvi statisztikájával; az arány itt a magyarság javára mindenestre kedvezőbb, minék magyarázatát abban kell keresnünk, hogy e püspöki megyékben még nem foglalt kért a nemzetiségi irányzat oly mértékben, mint azt az olákoknál látszik. -

A görög katholikus ort és pót ajkú nép minden hazafisága mellett is ép úgy ragaszkodik nyelvéhez, mint az olák stábiavaló beszéd ez utóbbinak nagyobb tövösségére utalni. Az olákoknál ugyanis nem a nép tövössége, hanem az egyháznak hazafioszt nemzetiségi irányza, továbbé a magyarul és oláklul egyaránt

bejelő egyházi és világi intelligenciájának kizárólag az oláh anyanyelvűek közé sorakozása stíri el a méltóság a magyarság hátrányára. — Ez egy helytelen föltevés az, hogy az orosz könnyebben elmagyarosodik, mint az oláh, mert minden a viláktól függ. — Ez az alapszám föltevés abból a tévhitből származik, miszt a mai magyarok görög-katholikusok csupa elmagyarosodott szlávok polvárai; — pedig a töröknek tovább megcsáfolyja azokat, kik e nézetek mellett, s hol dicsekvésből, hol szánzkodással úgy szerszik azt felkínálni, mint az újabb idők magyarosodási következményeinek eredményét. —

A magyarság előnye a szláv elemmel szemben. eddig egyes-egyedül abban állott, hogy az unió óta e nép jogsága és intelligenciája csaknem kivétel nélkül a magyarsághoz szánkodott

magas, miiből önként következik, hogy a népesség
a magyar nyelvű vidékeken soha sem gyorsabban be-
folyást arsa, hogy a nép anyanyelvénél a glávot vall-
ja, sőt az ellenkező eset még inkább fölkeltő. Erre vezet-
hető vissza, ha mint Dr. Dembó Miklós mai emlékei
mivében Bizánciosta, a munkácsi és eperjesi
egyházmegyeekben az 1881-iki népszámláláskor is az
1891-éire a magyar anyanyelvűek száma nemcsak
nem csökkent, hanem 37.072 lélekkel szaporodott;
egyidejűleg azonban a gláv elem is 28.882 lélekkel
szaporodott s így nem lehet feltétlenül állítani,
hogy a magyarok szaporodása az ország ajdnak rovására
ment volna, mert a magyarok nagyobb szapo-
rodási arányát a kedvezőbb megilletései viszonyok
is eléggé megmagyarázzák. —

A magyarság ez előnye, különösen a ki-
rályhágon innen görög egyesület oláhok stb. között

ideig fennállott, s a ki a viszonyokat ismeri, tudja is, hogy az oláh paraszta is intelligensia a belső-földi életség felállításáig magát a magyarsághoz szánthozza. - Ennek életség felállítása, vagyis a „román” elnevezésnek egyházi hivatalos használatba vétele azonban súlyos fordulóponthoz képezett a magyarságra nézve, mert azóta maga az egyházfelelősség annyira azonosítja a pallást a nemzetiséggel, hogy azt magát „románnak” nem vallja, azt renegatnak tekintik. - Ezen a réven kezdte az egyházi felelősség oly bámulatos rövid idő alatt elcsúszni az eredményt, hogy ma már nemcsak az oláh, de még a magyar származásu paraszti családok között is egyetlen egy nincs, amely magát magyarnak nemé vallani.

Az 1901 évi népszámlálás az 1891-ivel szemben az ország elemével már 103.679, vagyis közel

33%, az önként magyarságnál pedig csak 28.8%,
 vagyis mindössze 22% szaporodást mutat fel, holott
 pedig a kivándorlás az orosz népek közelmúltja sze-
 rint aránykalanul nagyobb mértékben megke-
 szte, mint a magyarok. - Tetsző továbbá, hogy
 az oroszok is görög-katholikus hitűek közt a legutol-
 só megfigyelés szerint 1884-ig még azok száma,
 akiknek magyarul, ami csaknem teljesen
 megfelel az oláhok közt magyarul tudók szám-
 arányának. - Semmi kétség tehát, hogy 1901-ben
 a munkácsi és erseyi egyházmegyékben, vagy
 legalább az előbbiben már nemcsak a liturgikus
 nyelv, hanem az 1896 óta házméltossá vált
 „mukén” elnevezés is befolyással volt az anyanyelvi
 bevallásra. - Ennek azonban még szomszószt az a
 körülmény, hogy 1901-ben az ukrán nyelvvelő in-
 stitútumban 1845 ifjú iratkozott be „mukén” anyg.

nyelvűnek, kik a Középiskolákban még magyarnak vallották magukat.

A jelek esakugyan oda mutatnak, hogy a munkácsai és egyházmegye Debelen egy csendes, de annál veszedelemesebb új nemzetiségi kialakulás van folyamatban, mely szakítva a több százados hagyományokkal, a magyarságnak az egyházmegyében eddig fennállott etnyei komolyan fenyegeti. Az irányultság erre a sajátállos közelebre közelebbé, de perily mégis maga a magyar Románia, mely meg az által, hogy 1896-ében a Királyságján inséges szlovájkai nép felszólítására indított humanus abbcióját „publiki abbció” elnevezés alatt szervezte s ilyen formán saját beirítségével fedezte egy oly helyeken etnografiai elnevezés használatba vételét, melynek pillanóváltása nagyon könnyen ugyan olyan eseményre vezethet,

minth az oláhoknál a „román elnevezésnek a köz-
tudatba való átvétele. —

A galicziai eredetű rutbén elnevezésnek
Magyarországon nincs semmi indokoltatás alagja,
hiszen az a kárpátaljai nép, mely a galicziai rutbén
nemzetiséggel nemcsak vérségi, de még csak pá-
radsálatomi összeköttetésben sincs: — Jajának meg-
jelölésére a „rutbén“ elnevezést sohasem használta,
hanem magát minden istőben „magzin“-nak, „mag-
nák“-nak, magyarul pedig „rosz“-nak mondvatta. —

A harmadik észre vette a hibát a közgazda-
sági alkizójának, rutbén“ megnevezését a múlt év
julyanában „hergyviseblire“ változtatta, azonban ez az séri
istőlköz éppen elegendő volt arra, hogy a rutbén név östzes
kairs bővestekerményeivel együtt a köztudatba által menjen.

Am egyes rajongók Magyarországon az elöktö-
en hangzó „rutbén“ néven szgy az egyházi, minth

a paisadolati perén sikerrel a parajk egy máshé-
nemzetiség szeliana előkészíteni. - Hogy ez menyi-
ben sikerül az illetőknek, azt a statisztika ada-
rai fejelesen igazolja. - Teljesen jogosnak tehát a
feltevés, hogy a magyarok sorsa már a gláv köb-
ségi egyházmegyékben is fordulópontba jutott, mert
nem kell egyet, csak a divellá váll máshé el-
nevezés jévén a miniatúra és epizisi egyházmegyék-
be is akár egyszerre, akár fokozatosan átköltetni a
magukat pontánoknak nevező egyházmegyék
feldaját s készen van a baj. -

Lehetetlen ugyan előképzeltetni, hogy ez egyhá-
zmegyék egyszerre, az államháttalomban beleegyezése nélkül
máshétekbe átköltöjjanak ak, de igenis előképzeltető az,
hogy ez az átköltetés fokozatosan, nyugodtan és zerev-
lenül és magamagától történelkezjék. -

Ezzel az eshetőséggel jüdíg magyar

nemzeti szempontból főlegkéntől szíves-
munka kell. -

A magyar liturgia a magyar állam szempontjából.

A hazai görög szertartású katolikusok nyelvi statisztikájának adatai már magukban magukadják a választ arra a kérdésre, hogy a magyar liturgiikus kérdés rendezése mennyiben bír fontossággal államiságunk szempontjából;... mert ezek a factumok érthetetlen bebiztosítanak.

Látszik egyfelől, hogy hazánkban a magyar nyelvű görög-katolikusok száma elég tekintélyes és a magyar államra nézve nem lehet közönyös, hogy polgárainak egy része, melyet éppen az állam fenntartó faj alkot, nyelvükkel való filozófusok köztelmében győz-e, avagy elbukik? Senki sem vonhatja

Készségbe, hogy a magyar liturgikus nyelv kibővítése egyúttal az állam nyelveinek diadalát is jelentené, viszont annak bukása egyetelmű lenne a nemzeti nyelv pereségével a görög katolikus egyházban.

Az másfelől a statisztikai számok azt is mutatják, hogy az oláh és szláv tenger köze életvesztő magyarságot végpusztulással fenyegeti, az egyik oldalról már erősen kifogyott, a másik oldalon pedig kialakuló félben levő nemzetiségi irányzat. Hogy az egyházba bevitt egen államellenes nemzetiségi irány, főleg az erdélyi püspökben, mely óriási rombolást vitt véghez a magyarság sorában, - sajnálatokkal láthatunk az erre vonatkozó statisztikai adatokból. - Semmi kétség nélkül, hogy az elnevezetellenítő körkevesekkel szemben a magyar állam püspöktől eddig alkalmazott egyházi-

legalább is a görög-katholikus vallásnaknál, - gye-
 geknek bizonyultak. - A bajoroslására legtermésze-
 sebb eszközként kínálkozik a magyar olkái nyelv,
 melynek birskrában a magyarosaj bizonyára
 megküzdené az idegen liturgikus nyelv assimiláló
 erejével és szembe szállva az egyház kétküldésével (ai-
 mogarokk nemzetségi kötelességekkel, fajak kétségtel-
 lenül nemcsak megővni képes volna, hanem a
 magyarosítás nehéz munkájában az államnak
 is értékes szolgálatakat lenne a végzetaján példaként.

Egy körülmények között az állam szem-
 pontjából nem lenne helyes a magyar liturgia
 ügyét, mint kétségkívül a görög-katholikus egyháznak
 egyjelen belügyét tekinteni meg, mert annak engedély-
 zéséhez az államnak elsőrangú érdekei is függönek.
 Igaz, hogy az államhatáron parózkodóik valamely
 egyházi kérdésbe való beavatkozásból, vünde a ma-

gyan liturgiáns köztetés nem pusztán egyházi ügy,
hanem kifejezetten magánviseli az a nemzeti ön-
védelem jellegű is, mivel is az államhatáron kö-
telezése ebben az esetben nemcsak indokolt, ha-
nem az állam legfőbb érdekében álló kötelesség
is. - A görög-katholikus magyarsággal nyelvi és
való közönségében önéreje hagyja és a végmoz-
dulás rendelkezésének védelmére bízni, - valóság-
gal az öngyilkossággal lenne határos az állam
részéről. -

Az önfentartás és nemzeti önvédelem gú-
sége elkerülhetlenül teszi, hogy a magyar állam,
szükségleteinek és befolyásainak határ védelmével,
a magyar liturgia fejlesztése érdekében a római
Curia-val szűkebb és közelebbi megközelítést, de addig
is, míg a római Szentzsírt a magyar állam
nyelv használatát engedélyezi, multhatlanul gú-

seges az összes magyar ajkú görög Katholikuskor-
 tat egy különálló püspökség igazgatósága alá
 helyezni, hogy fajukban, magyarországiukban
 megkarassanak is a nemzetiségek romboló
 ukjukban egyelőre legalább megállíthatassanak.
 A magyar püspökség kihasználása az anyagi
 Kezdetben Kivül semmi nehézségbe sem ütközik,
 a magyar államnak pedig nem szabad
 viszonozni az áldozatukból akkor, amikor
 246. 628 polgárainak a magyar faj javára va-
 lá megkarassaiól van szó.